EEN INLEIDING IN DE FRANSE BIOLOGISCHE TECHNIEKFILOSOFIE

Emanuele Clarizio, *La vie technique. Une philosophie biologique de la technique*, Hermann, Parijs, 2021, ISBN 9791037008756.

Hoewel er ondertussen een aantal artikels en hoofdstukken over bestaan, bestond nog geen boek dat zich expliciet wijdt aan de Franse traditie van de biologische techniekfilosofie. Daar brengt dit korte werk van Emanuele Clarizio verandering in. Biologische techniekfilosofie verwijst naar een traditie van denkers die over techniek nadenken via biologische metaforen, concepten en analogieën. Het was de Franse filosoof Georges Canguilhem die deze term lanceerde in 1947 om naar het werk van de filosoof Henri Bergson en de paleoantropoloog André Leroi-Gourhan te verwijzen. Naast Canguilhem zelf, wordt het werk van zijn student Gilbert Simondon ook vaak onder dit label geplaatst. Bij uitbreiding kan het verwijzen naar de oeuvres van Edouard Le Roy, Teilhard de Chardin, Raymond Ruyer, Michel Serres, Gilbert Hottois, François Dagognet, Jean-Claude Beaune, Bernard Stiegler en eventueel Bruno Latour. De traditie is ook van invloed op hedendaagse denkers zoals Xavier Guchet of Bernadette Bensaude-Vincent.

Zoals gesteld, is deze traditie gefascineerd bezig met techniek te begrijpen, niet in tegenstelling tot, maar in het verlengde van het leven. Techniek is met andere woorden in de eerste plaats een uitdrukking van biologische problemen en verlangens. Techniek valt dan ook niet te begrijpen buiten een bredere biologische omkadering. Bergson sprak bijvoorbeeld van een ‘organologie’, een wetenschap waarin zowel biologische als artificiële organen in een overkoepelend kader worden begrepen. Deze traditie benadrukt bovendien het fundamentele verschil tussen wetenschap en techniek. Techniek moet niet begrepen worden als toegepaste wetenschap, alsof abstracte ideeën eens worden vertaald in een concrete situatie. In de ontwikkeling van techniek speelt een eigen dynamiek mee, die niet parallel loopt met die van wetenschappelijke ontdekkingen. Auteurs zoals Bergson en Le Roy durven het plaatje zelfs om te draaien, en wetenschap te zien als een systematisering van techniek.

Een tweede probleem dat deze traditie bezighoudt, is ook de interactie tussen techniek en ecologie. Deze gedachte gaat vooral terug op het werk van Leroi-Gourhan en zijn idee van bevrijding en externalisering: techniek is een uitdrukking van biologische verlangens, en bevrijdt zo vaak het biologische lichaam van deze taken. Die intuïtie zat al bij de oorspronkelijke techniekfilosofie van de Duitse filosoof Ernst Kapp, de zogenaamde projectiethese: techniek is een externe projectie van delen van het lichaam. Een hamer is een vuist, een fiets onze

benen, of het internet ons zenuwstelsel. Wat Leroi-Gourhan toevoegt is dat zo'n externalisering vaak ook op haar beurt effecten heeft op het biologische lichaam. Bij hem gaat het dan in de eerste plaats over het ontstaan van de mens. De cruciale gebeurtenis in die geschiedenis is voor Leroi-Gourhan de tweevoetigheid: het moment dat de mens op zijn achterste poten gaat staan en de handen vrijmaakt voor techniek. Maar die technische ontwikkelingen zullen op hun beurt deel worden van onze nieuwe omgeving, waarin de mens zich dan opnieuw moet aanpassen. In navolging van Leroi-Gourhan, sprak Michel Serres van exo-darwinisme: de evolutie van de mens externaliseert zich in de evolutie van zijn technisch apparaten, die zich aan de omgeving aanpassen, maar ook die omgeving zelf veranderen. Serres noemt dit ook het 'wegzeilen' (*appareillage*) van techniek: eens we ze gemaakt hebben, krijgen ze ook een zekere autonomie en onvoorspelbaarheid. Ze worden deel van ons milieu, waaraan we ons moeten aanpassen. Dat is ook de centrale problematiek bij Simondon, die vooral gefascineerd is door de opkomst van machines, die de nieuwe individuen worden van de industriële maatschappij, terwijl de mens ofwel een onderdeel van de machine wordt, dan wel de begeleider van machines.

Ten slotte is er ook nog de thematiek van tijd: biologische techniekfilosofen denken over techniek na in historische termen, om de evolutie en de duur van technologie in kaart te brengen. Dat is geen verrassende lezing van denkers zoals Bergson of Stiegler, die de tijd expliciet centraal stellen in hun werk. Maar het is ook een manier om het werk van Leroi-Gourhan, Simondon of Hottois te lezen. Ook zij proberen over de lange duur van techniek na te denken, zij het om het ontstaan van de mens te begrijpen (Leroi-Gourhan), de opkomst van machines (Simondon), of de hedendaagse technowetenschap (Hottois).

Hoewel de bovenstaande alinea's een aanlokkelijk plaatje bieden van de Franse techniekfilosofie, is er nog discussie in welke mate er überhaupt een eenheid bestaat in deze traditie. Xavier Guchet, bijvoorbeeld, stelt dat het eigenlijk om vier verschillende tradities gaat: de organologische traditie van Kapp en Bergson; de techno-evolutionaire geschiedenis van Leroi-Gourhan; de Duitse filosofische antropologie; en de filosofie van het technisch object van Simondon. In zijn boek, echter, verdedigt Clarizio de stelling dat er desondanks wel een rode draad bij alle auteurs terugkomt. Het verwijst voor hem naar "een filosofie die de vraag wil beantwoorden wat techniek is, en dat doet door de *biologische* oorsprong ervan te verklaren" (8). Cruciaal begrijpt het deze relatie tussen techniek en biologie echter niet als identiteit, maar als analogie. Techniek is dus niet hetzelfde als biologie, maar kan wel beter begrepen worden door een aantal biologische parallellen uit te tekenen (het 'technisch leven'). Cruciaal voor Clarizio is dat deze traditie techniekfilosofie niet denkt in termen van de relatie mens-techniek, maar fundamenteler via de relatie leven-techniek. Volgens hem is dat cruciaal om hedendaagse problematieken in de biotechnologie te begrijpen.

Het boek bestaat uit vijf hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk focust op Canguilhem, en met name diens stelling dat techniek een eigen normativiteit

heeft, die verschilt van wetenschap. Leven, voor Canguilhem, is altijd een 'verschilligheid', namelijk het maken van een onderscheid tussen voorkeur en afkeer. Maar techniek komt pas opzetten door een tweede, bijkomend verlangen: situaties worden niet enkel als onwenselijk gezien, maar men wil deze ook veranderen. In die zin kent techniek een biologische oorsprong, die anders is dan wetenschap of politiek. De centrale vraag in de filosofie van Canguilhem is daarom die van de eenheid van waarden: "hoe menselijke wezens, levende wezens die zich organiseren in samenlevingen, de tegenstellingen kunnen oplossen die ontstaan door het conflict tussen verschillende normenstelsels (vitaal, technisch, economisch, juridisch, enz.)." (34)

Het tweede hoofdstuk gaat over de voorgeschiedenis van de biologische techniekfilosofie. Het focust met name op het werk van techniekfilosofen Alfred Espinas en Ernst Kapp. Hoewel Kapp de projectiethese lanceert, doet hij dat via een kader dat vertrekt vanuit het Duits idealisme. Techniek draait niet om het creëren van nieuwe vormen, maar het veruitwendigen van vormen die reeds impliciet aanwezig waren in het geheel. Espinas en Kapp hun werk wordt volgens Clarizio vooral geteisterd door een naïeve gelijkstelling van leven en techniek. Volgens Clarizio is het overtuigender om in termen van analogie te denken, een idee dat hij verrassend genoeg uitwerkt via het werk van Descartes. Descartes is geen reductionist die claimt dat leven gewoon een machine is, maar een denker van mechanische analogieën om het leven beter te begrijpen. Biologische techniekfilosofen draaien volgens Clarizio dit schema om: biologische analogieën helpen om machines te begrijpen.

Die lijn wordt verder uitgewerkt in de volgende drie hoofdstukken. Het derde hoofdstuk herleest Bergsons *Évolution Créatrice* als een filosofie van het technische leven, terwijl het vierde hoofdstuk ingaat op de leerlingen van Bergson, die zijn kader gebruiken om de oorsprong van de mens te begrijpen. Clarizio focust hier op Teilhard de Chardin, Le Roy, maar vooral op Leroi-Gourhan. Het laatste hoofdstuk, ten slotte, gaat in op het werk van Simondon en diens reflectie over de eigenheid van het technisch object: "hij ontwikkelt een ontologie van techniek waarin de machine niet wordt gezien als een perversie van biologische normativiteit of als een loutere vector van sociale normalisatie, maar als een andere werkelijkheid, die via menselijke bemiddeling in dialoog gaat met de biologische werkelijkheid, en die begiftigd is met een eigen kracht om de wereld te transformeren." (184)

Over het algemeen is de argumentatie van het boek goed te volgen en is het een goede eerste stap om deze anders nog onbekende Franse traditie beter op de kaart te zetten. Toch blijft het boek in de eerste plaats vooral een historische samenvatting van wat ideeën van deze filosofen, eerder dan een systematische poging om de kernprincipes van een biologische techniekfilosofie uiteen te zetten. De excursie naar Descartes is behulpzaam, maar misschien iets te lang. Het was wellicht zinvoller geweest in te gaan op de uitgebreide hedendaagse debatten in de wetenschapsfilosofie over het statuut van analogieën, vertrekkend vanuit het

werk van Mary Hesse, of een echte dialoog met andere tradities in de techniekfilosofie te creëren, zoals de postfenomenologie. Zo'n confrontatie is cruciaal wil men tonen hoe een analyse van concrete technologieën vanuit deze Franse traditie anders en beter zou zijn. Ook de suggestie van de auteur dat dit kader ons kan helpen om hedendaagse biotechnologie te begrijpen blijft vaag. Buiten het feit dat deze technologieën met leven werken, is de relatie met biologische techniekfilosofie onduidelijk.

*Massimiliano SIMONS (*Maastricht*)*

***

JONGEREN IN CIJFERS EN LETTERS

Susan Lagaert, Stefaan Pleysier, Johan Put, Jessy Siongers, Bram Spruyt en Lieve Bradt (red.), *Jongeren in cijfers en letters 5. Bevindingen uit de JOP-monitor*, Gent, OWL Press, 2024, ISBN 978946788571, €50.

Het interdisciplinair en interuniversitair Jongeren Onderzoeks Platform (JOP), dat door de Vlaamse overheid opgericht werd, schreef in 2023 een wetenschappelijk onderbouwd rapport op basis van een bevraging van 7310 jongeren. Om voor de vijfde keer 'de staat van de jeugd' in kaart te brengen beschikten de onderzoekers over twee instrumenten. In de JOP-postmonitor ontving een representatieve groep 12- tot 26-jarigen een vragenlijst, die ze digitaal moesten invullen. In JOP-grootstedelijke monitor trokken de enquêteurs zelf naar secundaire scholen (4264 respondenten in Gent-Antwerpen-Brussel, 1396 in de rest van Vlaanderen) om zo meer in te spelen op de socio-economische en etnisch-culturele diversiteit en/of kwetsbare situaties.

Aan de hand van zes grote thema's in evenveel hoofdstukken worden de resultaten gepresenteerd. Daarbij worden, naast algemene bevindingen, de verschillen belicht op basis van gender, leeftijd, gezinsinkomen, het diploma van de ouders, het al dan niet hebben van een buitenlandse achtergrond en de (laatst gevolgde) onderwijsvorm.

In het eerste hoofdstuk staan de fysieke en mentale gezondheid centraal. Naast het subjectieve welbevinden gaat de aandacht ook naar de veerkracht, het zoeken van informele en formele hulp, het vermijdingsgedrag via alcohol en drugs. De auteurs besluiten dat, ondanks de grote bezorgdheden rond het mentale